

DİCLE İLAHİYAT DERGİSİ

Dicle Theology Journal

Kuruluşu: 2000 e-ISSN: 2667-6273 Yayıncı: Dicle Üniversitesi

Cilt | Volume 27 • Sayı | Issue 2 • Aralık | December 2024

Tasavvuf-Hadis Bağlantısına Dair Önemli Bir Neşir: Ebu'l-Kasım Abdulkerîm el-Kuşeyrî'nin Emali'si

An Important Edition on the Connection Between Sufism and Hadith: The Amali of Abu l-Qasim al-Qushayri

Mehmet Sadık GÜR

Dr. Öğr. Gör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara Türkiye
Dr. Lec. Ankara Yıldırım Beyazıt University,
Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Oriental Languages and
Literatures, Ankara Türkiye
gur.sadik@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7390-7090>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü | Article Type

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received:01/08/2024 • Kabul Tarihi | Accepted: 28/12/2024 • Yayın Tarihi | Published: 31/12/2024

Atıf | Cite As

Gür, Mehmet Sadık. "Tasavvuf-Hadis Bağlantısına Dair Önemli Bir Neşir: Ebu'l-Kasım Abdulkerîm el-Kuşeyrî'nin Emali'si". *Dicle İlahiyat Dergisi* 27/2 (Aralık 2024), 173-186. <https://doi.org/10.58852/dicd.1526683>

Author Contributions: This article has a single author

Ethical Statement: It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been

Conflicts of Interest: No conflict of interest declared

Ethics Committee Approval: The study subject does not require ethics committee permission.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Yazar Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Etik Beyanı: Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Etik Kurul Onayı: Çalışma konusu etik kurul iznini gerektirmemektedir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) altında lisanslanmıştır.

Tasavvuf-Hadis Bağlantısına Dair Önemli Bir Neşir: Ebu'l-Kasım Abdülkerîm el-Kuşeyrî'nin Emalî'si

Öz

Bu çalışma, önemli bir müessir, muhaddis ve mutasavvıf olan Ebu'l-kâsım Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî'nin (465/1072) tasavvufî hadis seçkisi olan *Emâlî* (أمالي أبي القاسم عبد الكريم بن هوازن القشيري) isimli eseri incelemektedir. Horasanlı meşhur sûfî Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî'nin (412/1021) talebesi ve müridi olan Kuşeyrî, tasavvuf edebiyatının bazı temel kurucu metinlerine imza atmış bir isimdir. Kuşeyrî, meşhur tefsiri *Letâ'ifu'l-İşârât* adlı eserinde hocası Sülemî'nin *Haka'iku't-tefsîr* isimli eserini örnek almış, ancak daha şümulü bir eser ortaya koyarak sonrasındaki işârî tefsir yazarlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu makalede, Bilal Orfali ve Francesco Chiabotti'nin Kuşeyrî'nin *Emâlî* eserine dair tahkik çalışması ve Kuşeyrî'nin hadis seçimi ve yorumlama usulü değerlendirilmiştir. Kuşeyrî, sınırlı bir konu etrafında düzenlediği meclislerin imla yoluyla kayda geçirilmesi sonucu *Emâlî/Mecâlis* literatürüne önemli bir katkı sağlamıştır. *Emâlî* türü çalışmalar genellikle hadis ve Arapça'nın sarf, nahiv ve belâgat alanlarında ortaya çıkmakla birlikte akaid ve fıkıh gibi alanlarda da görülmüştür. Ancak Kuşeyrî'nin *Emâlî'si*, hadis odaklı bir çalışma olarak öne çıkmaktadır ve hadisleri seçme usulüyle dikkat çekmektedir. Klasik kaynaklar ve modern çalışmalar, tasavvufun hadis kültürüyle karşılıklı bir etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Tasavvufun Orta çağ İslam toplumlarındaki rolünün sağlanmasında, hadis kültürüyle olan bu sıkı bağlar büyük bir öneme sahiptir. Tasavvuf ve hadis arasındaki bu etkileşimi daha iyi anlayabilmek için yeni yazma kaynakların bilim dünyasıyla buluşturulması çok önemlidir. Bu makale, tasavvuf ve hadis arasındaki bu bağlantıya ışık tutacak önemli bir belgenin akademik literatüre kazandırılmasını tanıtmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, ele alınan metni analiz etmek ve bağlamını açıklığa kavuşturmak için tanımlayıcı bir yöntem tercih etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuşeyrî, Emali, Hadis, Tasavvuf, Toplumsal Hayat

An Important Edition on the Connection Between Sufism and Hadith: The Amali of Abu l-Qasim al-Qushayri

Abstract

This study examines (أمالي أبي القاسم عبد الكريم بن هوازن القشيري) *The Amali* of Abu l-Qasim Abdulkarim b. Hawazin al-Qushayri (465/1072), a selection of Sufi hadiths. A disciple of the renowned Khurasani Sufi Abu Abdîrrahman al-Sulami (412/1021), Qushayri is known for contributing foundational texts to Sufi literature. In his famous tafsir *Lataef al-Isharat*, Qushayri modeled his teacher al-Sulami's *Haqa'iq al-Tafsir*, but expanded upon it, profoundly influencing later authors of esoteric tafsir. This article evaluates Bilal Orfali and Francesco Chiabotti's critical edition of Qushayri's *Amali*, focusing on his methodology and the selection and interpretation of hadiths. By documenting assemblies held around specific topics, Qushayri contributed to the Amali/Majalis genre. While works of this genre are common in hadith, Arabic grammar, syntax, and rhetoric, as well as in theology and jurisprudence, Qushayri's *Amali* stands out as a hadith-centered work, notable for its approach to selecting hadiths. Classical sources and modern studies highlight the reciprocal interaction between Sufism and hadith culture. The close ties between Sufism and hadith transmission networks were crucial in solidifying Sufism's position in medieval Islamic societies. Understanding this dynamic necessitates the swift publication of manuscript sources. This study aims to introduce important document shedding light on the historical relationship between Sufism and hadith, thus enriching the academic discourse on the subject. This study adopts a descriptive methodology to analyze the text and clarify its context

Keywords: al-Qushayri, The Amali, Hadith, Sufism, Social Life

Giriş

Bu çalışmada Bilal Orfali ve Francesco Chiabotti, Abdulkerim el-Kuşeyri'nin hadis alanında kaleme aldığı *Emali* adlı eserinin, keşfedilen bir el yazması (*mahtut*) nüshaya dayanarak hazırladıkları yeni baskı ve edisyon kritiğini sunmaktadır. Bu araştırma, 11. ve 13. miladi asırlar arasında hadis aktarımının yalnızca salt metinsel boyutunu değil, aynı zamanda hadis tarihini de tartışarak, Horasan ve Bilad-ı Şam (Büyük Suriye) bölgelerinde tasavvuf ile hadis kültürü arasında güçlü ve sürekli bir ilişkinin varlığını anlamaya katkıda bulunmaktadır.

Eseri ortaya koyanlar, klasik kaynakların yanı sıra bugüne kadar yapılan modern araştırmaların da tasavvuf ile hadis kültürü arasında yoğun bir etkileşim olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Ancak, tasavvufun Orta Çağ İslam toplumlarındaki etkisinin kökleşerek pekişmesinde en belirleyici unsurlardan birinin, hadis kültürüyle olan derin bağlantısı olduğunu vurgulamaktadırlar. Hadislerin aktarımıyla ilgili ağlar ve yöntemler, tasavvufun meşruiyet kazanmasına ve toplumda daha güçlü bir rol oynamasına doğrudan katkı sağlamıştır.¹

Bilal Orfali ve Francesco Chiabotti ayrıca, bu etkileşim sürecinde tasavvufun önemli bir unsur olarak ortaya çıktığını ve bunun bazı eleştirilere rağmen güçlenerek varlığını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Süfi entelektüel yapının bu yönünün daha iyi anlaşılabilmesi için, el yazması halindeki yeni kaynakların gün yüzüne çıkarılarak neşredilmesi, akademik camiada acil bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, yazarlar sundukları çalışmanın bilim dünyasına önemli bir katkı sağlayacak değerli belgeler içeren bir yazma olduğunu ifade etmektedirler.²

Abdulkerim el-Kuşeyri'nin, Eş'arî ekolünün akaid ile ilgili görüşlerini sistemleştiren Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Fûrek (ö. 406/1015) ve Horasanlı büyük sûfî ve müfessir Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî'ye (ö. 412/1021) intisap ettiği kaynaklarda zikredilmiştir. Kelâm, tefsir ve hadis alanlarında söz sahibi bir mutasavvıf olan Ebu'l-Kasım Zeynulislâm Abdulkerim b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyri (376-465 / 986-1072), tasavvuf tarihinin en önemli kaynaklarından bir olarak kabul edilen *er-Risâle* adlı eserini, aralarında ihtilafli hususlarda tasavvufun temel konularının sufilerin görüşlerinin sünnete ve ehl-i hadisin akîdesine uygun olduğunu ortaya koymak, sûfîlerin kendilerine yöneltilen eleştirilere cevap vermek ve sûfîlerin bu çerçevede kalmalarını sağlamak için yazmıştır.

Kitabı yayıma hazırlayan yazarlardan ilki uzmanlığını Arap edebiyatı, tasavvuf ve Kur'an çalışmaları üzerine yoğunlaştıran Bilal Orfali³, Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde Arap-Yakın Doğu Dilleri Dairesi Profesörü ve aynı zamanda mezkûr üniversite bünyesinde bulunan Şeyh Zayed Arap-İslam Araştırmaları kürsüsü sahibidir. Brill yayınevinin Kur'an Çalışmaları bölümünün eş editörü ve yine aynı yayınevinin İslam Tasavvufu Ansiklopedisi'nin editörüdür. 2014 yılında Kuşeyri'nin hayatı

¹ Bilal Orfali ve Francesco Chiabotti, akademisyen ve yol arkadaşı olarak değerlendirip niteledikleri çalışmayı tasavvuf alanının günümüzdeki önemli araştırmacılarından biri olan Alexander Knysh'e ithaf etmişlerdir. Çalışmanın çeşitli aşamalarındaki taslaklarını okudukları için Jean-Jacque Thibon, Alexander Knysh ve Muhammad Rustom'a teşekkür etmişlerdir. Hani Ramadan ve Fatme Chehourî metnin düzeltilmesinde ve hadislerin birincil kaynaklarda tahric edilmesindeki yardımları, kitabın kapağındaki kaligrafisi için (Bkz. Resim 1) Edib Huseinagich'e de ayrıca teşekkür etmişlerdir. Al-Abhath, 2017-2018 sayısında yayımlanan makalenin yeniden yayımlanmasına izin vermiş. Beyrut Amerikan Üniversitesi bünyesindeki "Üniversite Araştırma Kurulu" bu projeyi finanse etmeye yardımcı olmuş ve Şeyh Zayed Kürsüsü Arap ve İslam Çalışmaları yayını desteklediğini belirterek çalışmaya katkısı olan her kişi ve kurumun emeğini takdir etmişlerdir. (Bkz. Çalışmanın Girişi)

² Bkz. Ebû l-Kâsım Kuşeyrî, *el-Emâlî*, nşr. Bilâl Orfali ve Francesco Chiabotti, (Beyrut: Dârü'l-Meşrik, 2020), 11.

³ Doktora tezi için bkz. Bilâl Orfali, "The Art of Anthology: Al-Thaâlibî and His Yafimat al-Dahr" (Doktora Tezi, Yale Üniversitesi, New Haven, 2009).

ve çalışmaları üzerine bir tez ile doktorasını tamamlayan diğer yazar Francesco Chiabotti ise Paris'te INALCO'da İslami Çalışmalar alanında özellikle Kuşeyrî merkezli çalışmalarına devam etmektedir.⁴

1. İmlaya Dair

Bir muhaddisin rivayet ettiği hadisleri okutacağı metni talebeye yazdırması anlamında terim olan imlâ sözlükte bir işin rahatça yapılabilmesi için ağır ağır aktarmak şeklinde yapılmasını temin etmek üzere “süreyi uzatmak” anlamında kullanılır. Kur’ân-ı Kerim’de ise bu kelimenin her iki şekli “yazdırmak” anlamında iki farklı surede geçmektedir.⁵ Terim olarak imlâ, “bir kimsenin etrafındakilere ezberinden veya kitaptan bir şey yazdırması” mânasında kullanılmakta, yazılan esere de imlâ veya çoğul şekliyle emâlî denilmektedir. İmla suretiyle yazdıran hocaya mümlî, yazarak kayda geçiren talibe/öğrenciye ise müstemlî denilmektedir. İmlâ, usûl-i fıkhıta, tefsirde, Arap dili ve edebiyatında da uygulanan bir yöntem olmakla birlikte, özellikle hadis ilminde başvurulan bir metot olup belli başlı sekiz hadis öğretim şeklinin en üstünü sayılan “semâ” içerisinde addedilmiştir. Çünkü imlâda hoca yazdıracağı şeyi dikkatli bir şekilde yazdırdığı, talebe de aynı şekilde söylenenleri yazmakla meşgul olduğu için yanılma ihtimali daha az, gerektiğinde açıklama yapılabildiği ve soru sorulabildiği için hadisi anlama ve aslına uygun şekilde tespit etme imkânı daha fazladır. İkinci namazından sonra oturup akşama kadar hayırlı bir şey imlâ eden kimsenin Hz. İsmâil’in neslinden sekiz kişiyi âzat etmiş gibi sevap kazanacağına dair Resûl-i Ekrem’den nakledilen rivayet imlâ meclislerinin düzenlenmesine vesile olmuş, hatta Suyûtî gibi bazı âlimler imlâyı bir âlimin en önemli görevi saymıştır.⁶

Resûl-i Ekrem, nazil olan ayetleri vahiy kâtiplerine imlâ etmiştir. Çeşitli devlet başkanlarına, elçilerine ve başka yerlere göndermiş olduğu mektup, talimat ve antlaşma metinlerini de yine vahiy kâtiplerine imla suretiyle kaleme aldırmıştır. Sem’ânî’de belirtildiğine göre; Ümmü Seleme’nin rivayetinde Resûl-i Ekrem bir keresinde (üzerine yazı yazılabilecek) parşömen istemiş, ve o parşömen tamamen doluncaya kadar Hz. Ali’ye yazdıracaklarını imlâ etmiştir.⁷ Muhaddislerin imlâ meclislerinin genellikle büyük bir ilgiye mazhar olduğu ve kimi meclislere sayıları binleri bulan toplulukların katıldığı aktarılmaktadır.⁸ Bu yoğun ilgi dolayısıyla imlâ meclislerinde yer problemi ortaya çıkınca uyulması zorunlu görülen bazı düzenlemelere gidilmiş, talebenin imlâ meclisinde oturuş şekli, müstemlînin hadisi

⁴ Arap edebiyatı, tasavvuf ve Kur’an çalışmaları üzerine uzmanlaşan ve son yayınları arasında *The Anthologist’s Art* (Brill, 2016), *The Book of Noble Character* (Brill, 2015), *The Comfort of the Mystics* (Brill, 2013), *Sufism, Black and White* (Brill, 2012), *In the Shadow of Arabic* (Brill, 2011) gibi eserler bulunan Bilal Orfali, Beyrut Amerikan Üniversitesi’nde Arapça-Yakın Doğu Dilleri Profesörü ve aynı zamanda Şeyh Zayed Arap-İslam Araştırmaları kürsüsü sahibidir. Brill’in Kur’an Çalışmaları’nın ortak editörü, Brill’in İslam Tasavvufu Ansiklopedisi’nin editörü ve Kuzey Amerika, Avrupa ve Orta Doğu’daki birçok dergi, kitap dizisi ve akademik projenin yönetiminde yer alan Orfali, Beyrut Amerikan Üniversitesi’nde Matematik ve Arap dili alanındaki çift anadal lisans ve yüksek lisans çalışmaları sonrası Yale Üniversitesi’nden doktora derecesini almıştır. Alanında hem Arap dünyasında hem de Batı üniversitelerinde tanınan şahsiyetlerden biri olan Orfali, yayınları ve projeleri ile çok boyutlu çalışmaları ele almakta Arap dünyasında ve batılı bilim merkezlerinde değişik çalışmalar yürütmektedir. Francesco Chiabotti ise 2014 yılında Aix-Marseille Üniversitesinde (Fransa) Ebu’l-Kasım Abdulkerim el-Kuşeyrî’nin hayatı ve çalışmaları üzerine bir tez ile doktorasını tamamlamıştır. Chiabotti, INALCO’da (Paris) İslami Çalışmalar alanında çalışmalarına devam etmektedir. Chiabotti, İslam mistisizmi alanında çeşitli makaleler yayınlamanın yanı sıra İslam’da etik ve maneviyat alanında hacimli *Sufi Adab* (Brill, 2017) adlı eseri neşretmiştir. Abdulkerim el-Kuşeyrî’nin diğer çalışmaları hakkında yaptığı araştırmaları sürdürmektedir.

⁵ Bakara 2/282; Furkan 25/5.

⁶ Bkz. Celâleddin es-Suyûtî, *el-Müzhir*, nşr. Muhammed Ahmed Câdelmevlâ vd., (Kahire: Dârü İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye), ts., c. II, 313.

⁷ Ebû Sa’d Abdülkerim es-Sem’ânî, *Edebü’l-İmlâ’ ve’l-İstimlâ’*, nşr. Muhammed Weisweiler, (Leiden: Brill, 1952), s. 12.

⁸ Sem’ânî, *Edebü’l-İmlâ’ ve’l-İstimlâ’*, 10 vd.

yazmaya başlamadan önce hazırlaması gereken malzeme ve yazarken uyması lüzumlu görülen kurallar belirlenmiştir.⁹

İmlâ meclisleri cuma namazının ardından cuma mescidinde ya da bir meydanda yahut medrese ve dârülahadislerde düzenlenir veya salı günü öğle namazından önce veya ikinci namazının akabinde genellikle haftada bir kere yapılırdı. Hadis imlâ edecek âlim imlâ vaktinden önce yazdıracağı hadisleri tesbit eder ve gerekli görürse bunları bir yere yazardı. Bu meclislerde yazılan hadislerin ve diğer bilgilerin derlenmesiyle birçok eser meydana getirilmiş, bunlar genellikle “imlâ”, “emâlî”, “meclis”, “mücâlesât” veya “ta’lik” olarak anılmıştır.

2. Zâhiriyye El Yazması ve Bu Yazma Eserin Metinsel Güzergahı

Bu çalışma ile Abdülkerim el-Kuşeyrî'nin hadis konusunda telif etmiş olduğu, Emali adlı eserinin yeni keşfedilen bir yazma esere (*mahtut*) dayalı olarak basım ve edisyon kritiğini sunduklarını belirten Bilal Orfali ve Francesco Chiabotti, miladi 11. ve 13. yüzyıllar arasında hadis aktarımının hem metnini hem de tarihini tartışarak, Horasan ve Bilad-ı Şam (Büyük Suriye)¹⁰ bölgelerini kapsayan coğrafi bir alanda tasavvuf ve hadis kültürü arasındaki bağlantının anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Mevcut olan kaynaklar- ve daha az bir ölçüde bugüne kadar üretilen çalışmalar- tasavvufun hadisle karşılıklı sağlam bir etkileşim oluşturduğunu göstermesine rağmen tasavvufun Orta çağ İslam toplumlarındaki rolünün sağlanmasına en çok katkıda bulunan faktörlerden biri hem ağırları hem de aktarma yöntemleri açısından hadis kültürüyle olan sıkı bağlantısını belirtmişlerdir. Bu inşa sürecinde ve ciddi eleştirilere rağmen, tasavvufun önemli bir faktör olarak ortaya çıktığını ve bununla birlikte, bu bağlantı hakkında daha derin bir bilgi ve anlayış elde etmek istiyorsak, yazma halindeki yeni kaynakların basılmasının acil bir ihtiyaç olarak önümüzde durduğunu ifade eden yazarlar, bu çalışmanın bilim dünyasına önemli bir katkı sağlayabilecek yeni bir belge sunduğunu belirtmişlerdir.¹¹

Suriye'nin başkenti Şam'da (Dimeşk) bulunan Zâhiriyye Kütüphanesi kataloğunda *Cuz fihi muntekâ min Emâlî Ebi'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevazin el-Kuşeyrî* adlı bir mecmua bulunmaktadır. Bu cüz daha geniş bir hadis mecmuasına (mecnû' 1135 nolu) ait olup, büyük bir kısmı Şam doğumlu Hafız Diyâuddîn el-Makdisî'nin (ö. 643/1245) Ebu'l-Muzaffer Abdurrahim es-Sem'ani'den (ö. 617/1220) Merv ve Buhara'da özel bir tür imla anlamındaki *Emali* sırasında duyarak (*semaen*) aktardığı hadislerden oluşmaktadır. Cüz daha sonra orijinal mecmuasından ayrılarak ve tek bir birim olarak, muhtemelen Diyâiyye camii kütüphanesinin daha sonraki dönemlerdeki bir görevlisi tarafından muhafaza edilmiştir. Kataloğa göre bu, mecnû'nun üçüncü metnidir, ancak varak numaraları ve el yazısı, Hafız Diyâuddîn el-Makdisî'nin Merv'de olmasını doğrulamaktadır.¹²

Emâlî'nin Zâhiriyye 1135 nolu kodeksindeki konumu ve içeriği ise şöyledir:

1) Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî (ö. 489/1096)¹³ tarafından dikte edilen hadislerle ilgili mecmuası (varak/döküman/folyo. 1-106 ve 119-142).¹⁴ Aradaki eksik sayfalar mecmuanın üçüncüsü olarak bu metinle tamamlanmıştır.¹⁵

⁹ İbrahim Hatiboğlu, *Hadis Usûlü Kaynaklarına Göre Hadis Öğrenim ve Öğretim Âdâbı*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991), 13-19, 29-36.

¹⁰ Büyük Şam, Bilad-ı Şam ya da batı dillerindeki tanımlamayla Great Syria olarak tanımlanmaktadır.

¹¹ Kuşeyrî, *el-Emâlî*, s.12-13. İngilizcede koleksiyon şeklinde verilen ifadenin Türkçe açısından “mecnua” kelimesi ile karşılanmasının daha doğru olduğunu düşünmekteyiz.

¹² Bkz. Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 11.

¹³ Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî (ö. 489/1096) Şâfiî fakihî, kelâm ve tefsir âlimidir.

¹⁴ Bu çalışmada, döküman veya folyo ifadesini varakla karşılayacağız.

¹⁵ Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 12.

2) Ebu'l-Fevâris et-Tirâd ez-Zebîdî'nin (ö. 491/1097-8) hadis öğretisi meclisi. Bu meclis önceki mecmuanın içindeyken (varak: 16-21) mevcut haliyle ikinci sırada yer alıyor.¹⁶

3) Kuşeyrî'nin imlalarından (Emali) bir seçki, (varak: 107-118). Bu cüz başlangıçta mecmu'nun ortasında iken mevcut durumda üçüncü sırada yer alıyor. Bu bölüm mevcut neşre dair çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Başlık sayfası (varak: 107a), bu cüz'ün Kuşeyrî tarafından torunu Hibeturrahman'a (*rivayât Ebi'l-Es'ad Hibeturrahman*) aktarılan hadis rivayetlerini içerdiğini göstermektedir. Bu hadislere ek olarak cüz'de, Hafız Diyâüddîn el-Makdisî'nin Ebu'l-Muzaffer es-Semani'den duyduğu diğer ilgili materyaller bulunmaktadır (varak 107a-116a). Ayrıca, görünüşteki farklılıklarına rağmen, cüz'ün bütünlüğünü sağlamak adına geri kalan varakları da araştırmacılar tarafından düzenlenmiştir. Gerçekte bu materyaller Hibeturrahman ile ve daha geniş anlamda onun ait olduğu Nişabur ilmi ortamıyla (Şafi'î, Eş'arî ve Sufi) bağlantılıdır. Cüz'ün içeriğine baktığımızda Kuşeyrî'nin Emalî'si (varak 107a-116a) bulunurken, Kuşeyrî'den hadis, tasavvuf ve diğer hocalarından ilim almış bir mutasavvıf olan Ebû Alî Fazl b. Muhammed el-Fârmedî'nin¹⁷ (ö. 477/1080) hadis derlemesi (varak. 116b) bulunmaktadır.¹⁸

Bilal Orfali ve Francesco Chiabotti, el-Fârmedî'nin başka hiçbir yazılı materyalinin günümüze ulaşmamış olduğunu belirerek bu durumun da bu eseri el-Fârmedî'ye nispet edilebilecek ilk yazılı metin mirası haline getirmekte olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Onun rivayet zincirinde meşhur Huccetu'l-İslam Ebû Hâmid el-Gazâlî'nin (ö. 505/1111) amcası olan Ebû Hâmid el-Gazâlî'nin varlığını belirtmekte yarar görmekte dirler.¹⁹

Şâfiî'nin (ö. 204/820) çeşitli rivayetleri ve şiirleri (varak. 116a-117a)'da bulunmaktadır. Ebû Abdurrahmân es-Sülemî ve Kuşeyrî'ye göre Şâfiî, sadece fıkın teorisyen ustası olarak değil, aynı zamanda maneviyatı tasavvuf idealine yakın örnek bir hadis ustası olarak da görülüyordu. Hibeturrahmân'ın Şâfiî'nin şiirini nakletmesi ve dolayısıyla onun çok yönlü dini kimliği bağlamında alıntılar kolaylıkla anlaşılabilir. Dolayısıyla bu metin Orta Çağ Nişabur'unda Tasavvuf-Eşarilik ve Şafiilik üçgeninde bu iç içe geçmiş yapı ve toplumsal birliktelik bağları arasındaki etkileşimi görmek açısından önemli ve ilginç bilgiler ihtiva etmektedir.²⁰

Hibeturrahmân'ın tarafından nakledilen çeşitli hadisler ve şiirler (varak 108a-b)'da bulunmaktadır.²¹

4) Sahabe Üsâme İbn Zeyd (müsned) tarafından nakledilen bir hadis derlemesi (varak. 143-154), İbn Menî' Ebu'l-Kâsım el-Begavî (ö. 317/929-30) tarafından nakledilmiştir.²²

¹⁶ Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 12.

¹⁷ Nakşibendî silsilesinin önemli sülûfelerinden biri olan bu zatın Ebû Alî Fazl b. Muhammed el-Fârmedî (ö. 477/1084) *Abu Ali el-Farmedi*

¹⁸ Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 12-13.

¹⁹ Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 12.

²⁰ Orta çağ İslam toplumunun incelenmesini Nisabur (Neysabur/Nişabur) aristokratları üzerinden yapan bir çalışma için bkz. R. W. Bulliet, *The Patricians of Nishapur: A Study in Medieval Islamic Social History* (Cambridge: Harvard University Press, 1972).

²¹ Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 12-13.

²² Ebû'l-Kasım Abdullah b. Muhammed b. Abdilazîz b. el-Merzûbân el-Begavî (ö. 317/929) el-Begaviyyü'l-kebir diye tanınan hadis âlimi. 214'te (829) Bağdat'ta doğmasına rağmen ailesinin memleketi olan Horasan'ın Bağşûr (Bağ) kasabasına nisbetle Begavî diye meşhur olmuştur. İbn bint Ahmed b. Menî' diye de tanınan Begavî, amcası Ali b. Abdülazîz ve ana tarafından dedesi Ahmed b. Menî'in özel ilgileri sayesinde oldukça küçük yaşta hadis meclislerine devam etti ve bu ilmin tahsiline on bir yaşında başlamıştır.

5) Horasan otoriteleri tarafından nakledilen ve “ali isnadlar” (‘uluuv fi’l-isnad) barındıran bir hadis derlemesi olan (varak 155-172) *Feva'id Horasan mine'l-'avali's-sihahi'l-muntakat* başlıklı bir metin olup bu mecmua Muhammed b. Ömer el-Osmani ed-Dimaşki'ye (ö. 618/1221-2) aittir.²³

6) Hadis üzerine bir cüz, (varak 173-189). Yasin Muhammed es-Sevvas'a göre yazarın meşhur Ebu Nu'aym el-İsbahani (ö. 430/1038) olabileceği düşünülmektedir.²⁴

7) Ebu Abdullah Muhammad b. İshak b. Yahyâ b. Munda'nın (ö. 395/1004-5) telif ettiği *Ma'rifetu's-Sahabe* adlı eser (varak 191-235'te) bulunmaktadır.²⁵

Yasin Muhammed es-Sevvas, elimizdeki bu hadis mecmuasının Nebevi rivayetlerle birlikte şiir ve öğütlerin yanı sıra önemli miktarda zühd anlatısı ile bazı sufilerin sözlerini de içerdiğini belirtmiştir. Cüz'ün karmaşık yapısı nedeniyle, Peygamber'e yakınlığına göre en yüksek otoriteden başlayarak, rivayet hattının her katmanını, ilgili ana şahsiyetleri ve emalinin/diktelerin içeriği sunulmuştur.²⁶

2.1. Zahirîyye Mecmuası

İslam'da telif gelenekleri ile yöntemlerine (*menahic*) dair çok sayıda çalışma yapılmıştır.²⁷ Tasavvufun Orta Çağ İslam toplumlarındaki rolünün pekişmesine en çok katkıda bulunan faktörlerden biri de hem birbiri arasındaki rivayet ağları hem de rivayet yöntemleri açısından hadis kültürüyle olan bağlantısıdır. Her ne kadar bu iki disiplinin “ortak tarihi” yazılamayacak olsa da mevcut kaynaklar ve daha az ölçüde bugüne kadar üretilen çalışmalar, tasavvufun hadislerle toplamını ifade için sağlam bir açılımı oluşturduğu fikrini doğrulamaktadır. Bu bağlamda hadisin anlamı, yalnızca İslam peygamberi Hz. Muhammed'e atfedilen sözlerin ve anlatıların metinsel külliyatı değil, daha ziyade İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren yazının inşasına önemli katkılar sunan kültürel dokuya bir “bağlılık duygusu”dur. Bu inşa sürecinde tasavvuf, kendisine yöneltilen bazı ciddi eleştirilere rağmen açıkça önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, tasavvuf öğretilerinde hadislerin kullanımını, mutasavvıf üstatlarının hadis aktarıcıları olarak rolünü, tasavvuf çevrelerindeki “ehl-i hadis” mirasını kapsayan bu ilişkiyi daha derinden anlamak istiyorsak, diğer hadis mecmualarında ortaya konulmayan Sufilerin yaygın geleneklerdeki kendine has rolü konusunda yeni kaynakların basılması acil bir gereklilik olmaya devam etmektedir.²⁸

Bu doğrultuda ortaya konan eser, Horasan ve Bilad-ı Şam bölgelerini kapsayan bir coğrafyada, Miladi 11. ve 13. yüzyıllar arasında tasavvuf ve hadis kültürü arasındaki bağlantıyı anlamamıza önemli bir katkı sağlayabilecek bir yazma belge sunmayı amaçlamaktadır. Bu el yazması, Abdülkerîm el-Kuşeyrî (376-465/986-1072) tarafından imlâ halkaları (emâlî) sırasında oluşturulan nebevî hikmetler ile tasavvuf ve zühde dair sözlerinin kaydedilmesini içerir. Bilal Orfali ve Francesco Chiabotti'ye göre bu çalışma, basımı iki ön gözlemlerle doğrulanan emsalsiz bir metindir. İlki, imlâ metinlerinin (emâlî) yapısı göz önüne alındığında, Kuşeyrî'nin Emâlî'si, bir ravinin aktarmak istediği materyali seçmesi yoluyla sözlü aktarım sürecinin son ürününü temsil eder. İkincisi ise, metne dair incelemelerde gördüğümüz benzersizliğin aksine, Kuşeyrî'nin Emâlî'si prosopografik²⁹ literatürde çok önemli bir konuma sahip

²³ Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 12-13.

²⁴ Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 12-13.

²⁵ Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 12-13.

²⁶ Bkz. Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 13.

²⁷ Bkz. Mustafa eş-Şek'a, *Menâhicü't-te'lif 'inde'l-'ulemâ'i'l-'Arab*, (Beirut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn 1991), s. 387-399.

²⁸ Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 10-14.

²⁹ Fransızca asıllı bir kelime olan “Prosopographié”, şahsî biyografi ile ilgili bir kavramdır. Prosopografi, “meslek veya statü itibarıyla birbirine yakın olan (akran-erbab) şahıslardan oluşan bir topluluğun biyografilerinin incelenmesi” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Köse, Feyza Betül. "Tarih Araştırmalarında Prosopografi Yaklaşımı". *Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi* / 10 (Eylül 2023): 425-459. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1322279>

olmuş ve bu durum Kuşeyrî'nin hem hayatı boyunca hem de vefatı sonrasında geleneğe bağlılığını ve son derece saygın rolünü teyit etmektedir.³⁰ Ayrıca yazarlar, bu yeni belge ışığında Kuşeyrî'nin bir muhaddis olarak faaliyetinin onun daha geniş manevî otoritesinin kurulmasına güçlü bir şekilde katkıda bulunduğu konusunda bir kanaat ortaya koyabileceğimizi ifade etmektedir.³¹

İmlâ oturumları (*mecalisu'l-impla*) için çalışma çevrelerinde (*halakatu'd-ders*) bir araya gelen öğrenciler, duyduklarını not etmek için kalem ve kâğıt kullanırlardı. Çalışma çevreleri büyüdükçe öğretmen, kendisinden daha uzakta oturan öğrencilerin yararına sözlerini duyurmak üzere mustemli görevlendirmek zorunda kaldı. Böylece *el-impla* ve *'l-istimpla* olarak adlandırılan uygulama, kendi iyi tanımlanmış kuralları olan standart bir uygulama haline gelmiştir.

Yazarların vurguladığına göre İnâyetullah Fâtihî Nejâd, edebî miras/kültürel birikim ile hadis emâlîsi arasındaki sürekliliğin altını şu şekilde çizmektedir:³² “*Kur'an ilimleri, hadis, gramer ve filolojinin geliştiği ve el-Câhiz, İbn Kuteybe ve el-Mubberred gibi seçkin yazarlar tarafından edebiyat klasiklerinin yazıldığı hicri 3./9. yüzyılın ortalarından itibaren yeni bir emâlî türü ortaya çıktı. Bunlar sadece hadis ve İslam hukukuna değil, aynı zamanda diğer edebî eserler gibi alimler ve yazarlar için vazgeçilmez edebiyatın ana temaları olarak kabul edilen tefsir, gramer, filoloji, şiir ve tarih gibi çok çeşitli konulara da ayrılmıştır. Birkaç tanesi günümüze ulaşan bu emâlî türü, genel olarak çeşitli edebî ve dinî rivayetlerin dağınık bir derlemesi olup, filoloji ile nadir ve zor kelimelere odaklandıkları için edebî kitapların devamı olarak kabul edilebilir.*”³³

Bu çalışmanın ele aldığı cüzün hadis, şiir ve diğer alıntılarının imlasını birleştiren melez doğası, edebiyat yazımının tipik bir özelliği olarak kabul edilebilir. Ayrıca bu gibi çalışmalar tasavvufun edebî ve entelektüel mirası üzerine kapsamlı analizler sunar. Bu metin Tasavvuf-Eşarilik ve Şafilik üçgeninde yapılar ve toplumsal bağları arasındaki etkileşimi de yansıtan ehemmiyetli malumatı içermesi açısından da incelenmelidir.

Sonuç

Orta Çağ İslam toplumlarında sufilerin oynadığı rolün anlaşılmasına en çok katkıda bulunan faktörlerden biri de tasavvufun hadis kültürüyle olan bağlantısıdır. Bu çalışmanın konusu olan Emali adlı eserinde Kuşeyrî'nin hadis, İslam maneviyatına dair akvali ve şiiri bir arada ele alması üzerine yürütülen kapsamlı inceleme sayesinde önemli çabaları olmuştur. Tasavvuf otoritelerinin hadis ve fıkhıta derinleşmesinin de etkisiyle bu iki alanın İslam toplumlarında olması gereken statüye yakın bir hüviyete kavuşmasına dair çabalarına işaret etmektedir. Dahası, Kuşeyrî'nin yaşamı boyunca dini kimliğinin üç yönünü (İtikadî açıdan Eş'arî, ameli olarak Şafî ve meşreb olarak da Sufi olması) bir yandan koruyarak muhafaza etme bir yandan da tanıtma için verdiği mücadeleleri, toplumsal durum açısından bakıldığında onun döneminde ve ölümünden sonraki yüzyıllarda tasavvufun toplumsal statüsünün güçlü bir şekilde hala geçerli olduğuna işaret etmektedir. Diyâuddîn el-Makdisî'nin döneminde Kuşeyrî'nin isnadına bağlı olmak son derece değerli bir özellikti. Artık ilk Sufi edebiyatının (yazımının) zamanında olduğu gibi, tasavvufu destekleyen husus tek başına hadis değil, bilakis sufi otoriteleri, hadise belirli silsilelerle (aktarım hatları ile) eşine nadir rastlanacak bir tarzda destek

³⁰ Bkz. Arberry, A. J., “Al-Qushairî as a Traditionist,” *Studia Orientalia Ioanni Pedersen*, (Hauniae: Munksgaard, 1953), 12-20.

³¹ Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 10.

³² Kuşeyrî, *el-Emâlî*, 10-11.

³³ Bkz. Faramarz Haj Manouchehri, Fatehi-nezhad, Enayatollah and Translated by Jawad Qasemi, “Amali”, in: *Encyclopaedia Islamica*, Editors-in-Chief: Farhad Daftary. Consulted online on 11 November 2023 http://dx.doi.org/10.1163/1875-9831_isla_COM_0263 First published online: 2015

sağlamıştır. Yani burada hadisin tasavvufa verdiği destek artık birbirlerini güçlendirmek şeklinde gerçekleşmiş ve sufi çevreler hadis savunusu yapar konuma gelmiştir. Bu yorum ve analizi, hadisin Eyyubi "ekolü" nün diğer ilginç şahsiyetlerine, mesela birkaç hadis mecmuası oluşturan Şerefüddin en-Nevevî'ye (ö. 676/1277) kadar genişletebileceklerini belirten Bilal Orfali ve Francesco Chiabotti, bu yorum ve analizle toplumsal yapıya ve iç dinamiklere işaret etmişlerdir. İki büyük hadis mecmuası olan Buhari ve Müslim gibi önceki hadis mecmuaları/koleksiyonları fikhî bablara göre bölümlenen bir düzen takip ederken, Nevevî'nin kitapları klasik tasavvuf edebiyatının etkisini göstermektedir. Dahası, Nevevî, *Kitabu'l-Ezkar* adlı eserinde bab başlıklarını Kuşeyrî'nin Risale'sinden alınan iktibaslarla süslemiştir.

Pakistanlı Tahir el-Kâdirî'nin *el-Merviyât el-Kuşeyriyye min el-Ahâdîs en-Nebeviyye* adlı eseri, Kuşeyrî'nin geleneği muhafaza ederek yaşatan otoritesinin gücünü ve canlılığını göstermektedir. Günümüzün etkili Sünni otoritelerinden biri olan Tahir el-Kâdirî'nin, mezkur kitapta babasının kendisine iki farklı isnad yoluyla ilettiği Risâle'nin bazı hadislerini aktarmaktadır. Rivayet hattının ilk halkasında Lübnanlı alim Yûsuf en-Nebhânî (ö. 1350/1932) ile Mağribli sufi ve muhaddis Muhammed Cafer el-Kettânî'yi (ö. 1345/1927) buluyoruz:

Yazarların belirttiği üzere

1. Tahir el-Kadirî
2. Feriduddin el-Kadirî
3. Muhammed el-Mekkî b. Muhammed el-Kettânî
4. Muhammed b. Cafer el-Kettânî
5. Yûsuf b. İsmail en-Nebhânî

şeklindeki bu rivayet zinciri (geriye doğru uzanarak) İbn Hacer el-Askalânî (ö. 853/1449) ve Endülüslü Kadı Ebû Bekir İbn el-Arabî el-Me'afirî olarak bilinen fıkıh alimi (ö. 543/1149) gibi iki önemli şahsiyete ulaşır.

Bilal Orfali ve Francesco Chiabotti'ye göre buradaki bağlam her ne kadar apolojik ve çağdaş tartışmalarda tasavvufun otoritesine değinse de bu isnadlar Kuşeyrî'nin geleneksel olarak devam etmekte olan hayatına dair önemli içgörüler sağlar. Kuşeyrî'nin hadis aktarım ağındaki yeriyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olan bu kalıcı şöhret, tasavvuf ve hadisin en başından beri ne kadar yakından bağlantılı olduğunu gösterir. Burada ele alınan Cüz' gibi yayınlanmamış belgelerin yayın alemine kazandırılması sayesinde, iki disiplinin "ortak tarihini" yeniden yazmaya dair önemli yardımlar sağlayabilecektir.

Bu çalışmanın en dikkat çekici yönlerinden biri, modern araştırmalarda zaman zaman karşılaşılan eksikliklerden uzak olmasıdır. Bu araştırma, titiz ve özenli bir yaklaşımla hem literatüre anlamlı katkılar sunmuş hem de bilimsel titizlikten asla taviz vermemiştir. Eserin, içerdiği detaylı analizler ve güvenilir yöntemlerle ilim dünyasında önemli bir boşluğu doldurduğu açıkça görülmektedir.

Bu kadar yüksek standartlarda hazırlanmış bir çalışmayı tanıtmak ve akademik camiaya kazandırmak büyük bir memnuniyet ve gurur vesilesidir. Çalışma gerek yönlemsel yaklaşımı gerekse içeriğiyle gelecekte yapılacak araştırmalar için de güçlü bir referans noktası olma potansiyeline sahiptir.

Bu nitelikli eser, ilgili alandaki bilgi birikimini derinleştirdiği gibi, benzer araştırmalar için de ilham kaynağı olacaktır.

Bu açıdan yazarların kullandıkları kaynakça, İslam tarihi, hadis ilmi, tasavvuf, İslam düşüncesi ve el yazmaları (*mahtutat*) gibi çeşitli konularla ilgili geniş bir akademik yelpaze içermektedir. Söz konusu eserler, İslamî ilimler ile kültür tarihi arasındaki bağlantılar üzerine yapılacak çalışmalarda oldukça kapsamlı bir temel sunmaktadır. Aşağıda bu kaynakların genel bir analizi bulunmaktadır.

1. Hadis ve Gelenek Çalışmaları: Eerik Dickinson, gibi isimlerin çalışmaları hadis ilminin temel prensipleri ve isnad metodolojisi üzerine yoğunlaşmaktadır. Özellikle, "*An Introduction to the Science of the Hadīth*" gibi eserler, hadis ilminin ıstılahları olarak adlandırılan teknik terminolojisini anlamak için değerli bir başlangıç noktası teşkil etmektedir. Tayeb Boukabrine Chouiref'in tezi, tasavvuf ve hadis ilişkisi üzerine yoğunlaşarak disiplinler arası bir perspektife sahiptir.

2. Tasavvuf ve İslam Maneviyatı: Alexander Knysh ve Martin Nguyen, gibi akademisyenler, klasik tasavvuf metinlerini incelerken sufilerin düşünsel ve toplumsal bağlamdaki etkilerini vurgularlar. Yazarlar Bilal Orfali ve Francesco Chiabotti'nin çalışmaları, dil merkezli kültürel çalışmalara yoğunlaşarak tasavvufun edebi ve entelektüel mirası üzerine kapsamlı analizler sunar.

3. El Yazmaları ve Metin Çalışmaları: Adam Gacek'in "Arabic Manuscripts" adlı eseri, Arapça el yazmalarını anlamak ve analiz etmek için teknik bir rehber niteliğindedir. Florian Sobieroj'un eserleri, el yazmalarına dayalı olarak tasavvufi ahlak ve sufi jargonu/söylemi üzerine derinlemesine incelemeler barındırmaktadır.

4. Orta çağ İslam Tarihi ve Toplum: Frank Griffel ve Konrad Hirschler gibi tarihçiler, çalışmalarını İslam toplumlarının sosyal, kültürel ve dini yapıları üzerine yoğunlaştırmaktadır. R.W. Bulliet gibi isimler ise özellikle Nişabur gibi şehirlerdeki İslami sosyal tarih üzerine önemli çalışmalar yapmıştır.

5. Felsefe ve Kelam: Holtzman, Livnat gibi akademisyenler, İslam'daki antropomorfizm ve gelenekselci yaklaşımı detaylı bir şekilde ele alır. Daniel Gimaret gibi yazarlar, kelam ve tefsir açısından Allah'ın sıfatlarına dair görüşleri incelemektedir.

6. Ansiklopedik ve Referans Çalışmalar: Encyclopaedia Islamica ve EI2 gibi kaynaklarda yer alan makaleler, spesifik konular hakkında derinlemesine bilgi içerirken aynı zamanda akademik araştırmalar için başvuru kaynağıdır.

Kısa bazı örneklerle ifade etmeye çalıştığımız bu tasnifte de ortaya çıktığı üzere yazarlar çok önemli eserleri ele alarak bunları kaynak olarak kullanma cihetine gitmişlerdir. Bu kaynakça, araştırmacılara geniş bir tema ve metin seçeneği sunarak İslam düşüncesi ve tarihinin farklı yönlerini anlamalarına katkı sağlar.

Bu çalışmanın tasavvuf araştırmalarına katkısı bağlamında ise bu yeni belge ışığında kimi önemli sayılabilecek hususları ön plana çıkardığı görülmektedir. Disiplinler arası çalışmaları teşvik eden bu araştırma türü, dinin toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğine dair açık veriler ortaya koymaktadır. Tasavvufî çevrelerin her zaman kenar ve çeperlerde olmadığını, kimi zaman merkezi bir takım roller üstlendiğini de anlamamıza vesile olmaktadır.

Yazma eserlerin yayınlanmasına hız kazandırmak amacıyla uygulanabilecek somut çözüm yöntemlerini de şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Dijitalleşme Sürecinin Hızlandırılması

Yazma eserlerin dijital ortama aktarılması için özel ekipmana sahip, alana ve ilgili dillere hâkim kimselerden yetkin çalışma grupları oluşturulmalıdır.

Optik karakter tanıma (OCR) teknolojilerinden yararlanarak el yazması eserlerin dijital metinlere dönüştürülmesinin kolaylaştırılması sağlanmalıdır. Kontrol aşamasında ilgili dillerdeki mütercim-tercümanlar ve alan uzmanlarından faydalanılmalıdır.

Dijitalleştirilmiş el yazması eserler için açık erişim platformları geliştirilebilir, böylece daha geniş kitlelere ulaşması sağlanabilir. Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı bunu büyük oranda sağlamaktadır.

2. Tercüme ve Edisyon Kritik Çalışmalarını Destekleme

Çevirmen ve araştırmacılara yönelik teşvik programları oluşturulmalıdır.

Bir eserin çeviri ve edisyon kritik süreçlerini hızlandırmak için proje bazlı çalışma grupları kurulmalıdır.

Eserlerin çeviri süreçlerini koordine etmek için çevrim içi platformlar (nubuto vb.) kullanılmalıdır.

3. Yayın Süreçlerini Kolaylaştırma

Akademik yayın kuruluşlarıyla iş birliği yapılarak yazma eserlerin öncelikli olarak yayımlanması sağlanmalıdır.

Yayınları düzenli olarak takip eden periyodik bir süreli yayın neşredilmelidir.

Yayın kurulları tarafından standartlaştırılmış süreçler belirlenerek eserlerin değerlendirme ve basım aşamaları hızlandırılmalıdır.

Yazma eser yayıncılığına özel finansman ve hibe programları oluşturulmalıdır.

4. Uluslararası İş Birliklerini Artırma

Benzer projeler yürüten uluslararası kurum ve üniversitelerle ortaklıklar kurulmalıdır.

Yazma eserlerin ortak kataloglarının hazırlanması ve erişimin kolaylaştırılması için var olan uluslararası platformlar geliştirilmelidir.

5. Uzman Yetiştirme Programları

Paleografi, kodikoloji ve yazma eser analizi konusunda uzman yetiştirmek için özel eğitim programları düzenlenmelidir.

Alan uzmanlarına yönelik atölye çalışmaları ve sertifika programlarıyla bilgi ve beceri paylaşımı sağlanmalıdır.

6. Toplumsal Bilinci Yükseltme

Yazma eserlerin kültürel ve tarihî değerini tanıtmak için sergiler, seminerler ve halka açık etkinlikler düzenlenmelidir.

Sosyal medya ve diğer dijital platformlar aracılığıyla farkındalık kampanyaları yürütülmelidir.

Bu yöntemler, yazma eserlerin daha hızlı bir şekilde yayımlanmasına ve bu eserlerin akademik ve kültürel dünyaya kazandırılmasına önemli katkılar sunabilir.

Kaynakça

- Arberry, A. J. "Al-Qushairī as a Traditionist". *Studia Orientalia Ioanni Pedersen*. 12-20. Haunia: Munksgaard, 1953.
- eş-Şek'a, Mustafa. *Menâhicü't-te'lif 'inde'l-'ulemâ'i'l-'Arab*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1991.
- Haj Manouchehri, Faramarz, Enayatollah Fatehi-nezhad. Çev. Jawad Qasemi. "Amali". *Encyclopaedia Islamica*. Ed. Farhad Daftary. Erişim: 11 Kasım 2023. http://dx.doi.org/10.1163/1875-9831_isla_COM_0263.
- Köse, Feyza Betül. "Tarih Araştırmalarında Prosopografi Yaklaşımı". *Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (Eylül 2023), 425-459. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1322279>.
- Kuşeyrî, Ebû'l-Kâsım. *el-Emâlî*. nşr. Bilâl Orfalî ve Francesco Chiabotti. Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 2020.
- Orfali, Bilal. "Şifahi ve Yazılı: es-Se'âlibî'nin Yetîmetü'd-Dehr ve Tetîmmetü'l-Yetîme'sinde Kullandığı Kaynaklar Üzerine Bir Çalışma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 55/2 (Ağustos 2014), 1-26. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001414.
- Orfali, Bilal. *In the Shadow of Arabic*. Leiden: Brill, 2011.
- Orfali, Bilal. *Sufism, Black and White*. Leiden: Brill, 2012.
- Orfali, Bilal. *The Anthologist's Art*. Leiden: Brill, 2016.
- Orfali, Bilal. *The Book of Noble Character*. Leiden: Brill, 2015.
- Orfali, Bilal. *The Comfort of the Mystics*. Leiden: Brill, 2013.
- Sem'ânî. *Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstimlâ'*. nşr. M. Weisweiler. Leiden: E. J. Brill, 1952.
- Suyûtî. *el-Müzhir*. nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ vd. 2 cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.

Ekler

Ek 1: Emali Neşrinin Kapak Sayfası

Bilal Orfall
Francesco Chiabotti

The Amālī
of Abū l-Qāsim al-Qushayrī
أعمال أبي القاسم عبد الكريم بن هوازن القشيري

TEXTS AND
DOCUMENTS
ISLAMIC STUDIES

Ek 2: Emali'nin Yazmasına Dair Resimler

The *Amālī* of Abū l-Qāsim al-Qushayrī

Al-Abhath 65-66 (2017-2018)

35

[١٠٧] جزء منه مُنتقى من أمالي أبي القاسم عبد الكريم بن هوازن القشيري رواية أبي الأسعد هبة الرّحمن عبد الواحد بن عبد الكريم عن جدّه وفيه غير ذلك أخبرنا بجميعه الإمام العالم أبو المظفر الشّمعاني

[١٠٧ب] بسم الله الرّحمن الرّحيم ولا حول ولا قوّة إلّا بالله العليّ العظيم ربّ يسرّ وأعنّ ووفق

(١) أخبرنا الإمام العالم أبو المظفر عبد الرحيم بن عبد الكريم بن محمّد بن منصور بن محمّد ابن عبد الجبار الشّمعاني بقراءتي عليه بمرو، قلتُ له حدّثكم أبو الأسعد هبة الرّحمن بن أبي سعيد عبد الواحد بن عبد الكريم بن هوازن^{٧٨} القشيري من أصل سماعه سنة أربع وأربعين وخمسمائة بنيسابور قال أخبرنا الأستاذ الإمام أبو القاسم عبد الكريم بن هوازن القشيري قراءة عليه أخبرنا أبو الحسين الخفاف أخبرنا أبو العباس السراج حدّثنا قتيبة بن سعيد حدّثنا الليث عن عُقيل عن الزُّهري عن عُبيد الله بن عبد الله عن ابن عباس رضي الله عنهما أنّ النبي صلّى الله عليه وسلّم شرب لبنًا ثمّ دعا بماء فتضمّض ثمّ قال: إنّ له دسمًا.^{٧٩}

(٢) أخبرنا أبو نعيم الإسفرائيني أخبرنا أبو عوانة حدّثنا الحسن بن عليّ بن عفان العامري حدّثنا يحيى بن آدم حدّثنا سفيان عن سماك بن حرب قال: قلتُ لجابر بن سمرة أكنّت تجالس النبي صلّى الله عليه وسلّم؟ قال نعم.^{٨٠}

(٣) أخبرنا الإمام أبو بكر بن فورك أخبرنا عبد الله بن جعفر حدّثنا يونس بن حبيب أخبرنا أبو داود حدّثنا شعبة عن عُبيد بن الحسن سمعتُ عبد الله بن أبي أوفى رضي الله عنه يقول كان

^{٧٨} في الأصل: هوان.

^{٧٩} مصنف عبد الرزاق ١٧٦/١ ومسنّد أحمد بن حنبل ٤١٩/٣ و٤٥٨/٣ و٢٢٩/٥؛ وصحيح البخاري ٥٢/١ و١٠٩/٧ و١١٤٩/١ وصحيح مسلم ١٢٧٤/١ وسنن أبي داود ١١٤٠/١ وسنن ابن ماجه ١١٦٧/١ وسنن الترمذي ١١٤٩/١ والسّنن الكرى ١١٤٩/١ ومسنّد أبي يعلى ٣٠٧/٤ ومسنّد السراج ١٤٥ وصحيح ابن حبان ٤٣٢/٣؛ ولتعمم الكبير ١١٢٥/٦ وحلية الأولياء ٣٨٧/٨ والسّنن الكرى (البيهقي) ١٢٤٧/١ وتاريخ مدينة دمشق ١١٦/١٧ وفتح الباري ٣١٣/١ وفض القدير ٣٨٧/١.

^{٨٠} مسنّد أحمد بن حنبل ٤٠٥/٣٤ وصحيح مسلم ٤٦٣/١ و١١٨١٠/٤ وسنن أبي داود ٤٦٥/٢ والسّنن الكرى ١٠٥/٢ و١٧٥/٩ ولتعمم الكبير ٢٣٠/٢ والسّنن الكرى (البيهقي) ٨٣/٧ و١٤٠٦/١٠ وتاريخ مدينة دمشق ٨/٤ و١٦٢/٤ وسر أعلام البلاد ٣٨٩/٢ وفض القدير ١٧٢/٥.